

Tekst 6 Doorbreek de taal-impasse

(1) Mijnheer Van Dale¹⁾ zit er maar mee in zijn maag. Wat te doen met woorden voor beroepen eindigend op -man, nu het na meerdere
5 emancipatiegolven en een #MeToo-revolutie²⁾ glashelder is dat daar net zo goed een vrouw achter schuil kan gaan? Wat moeten we met alle
vuilnismannen, politiemannen en
10 topmannen die dagelijks de revue passeren? Politievrouw lijkt een logisch alternatief, maar voelt vreemd als er niet naar een specifiek persoon verwezen wordt. Zullen we dan maar
15 gaan voor politiepersoon? Toppersoon? En wordt straks elke actrice een acteur? Een duidelijke koers bepalen voor deze en andere
gendergerelateerde vraagstukken
20 blijkt voor onze taalinstanties een ware hersenkraker.

(2) Toch is een koerswijziging hard nodig. Waar het gender betreft, is de Nederlandse taal een log, ouderwets
25 en anachronistisch³⁾ systeem, waarin de man nog altijd als ongenaakbare standaard geldt. De mannelijke norm is vanzelfsprekend: kennen we het geslacht van een woord niet, dan
30 maken we het – zeker in Nederland – mannelijk. Verwijzen we naar een onbekende lezer, dan wordt deze steevast een 'hij'. Maak je daar een 'zij' van, dan klinkt de zinsconstructie
35 afwijkend en krom.

(3) De mannelijke vorm klinkt nu eenmaal 'normaler' in de oren en mijnheer Van Dale en consorten
lijken vooralsnog niet van plan om
40 daar iets aan te veranderen. Zo doen we het al eeuwen. Zo heb ik het geleerd en zo leert mijn dochter het op school. De vraag is echter:

waarom? Of liever: waarom nog
45 altijd?

(4) Deze zomer liet de Taalunie, die verantwoordelijk is voor het beleid rond de Nederlandse standaardtaal, van zich horen. Twee jaar geleden
50 werd een werkgroep ingesteld van taalkundigen en genderdeskundigen om na te denken over zogenoemde genderbewuste taalconstructies.
"Vanwege de toegenomen belangstelling voor taalgebruik waarin ieder-
55 een zich kan herkennen" werd met het oog op genderbewust taalgebruik een aantal adviezen en voorbeeldteksten gepresenteerd. Het zijn
60 vrijblijvende suggesties en – op haar zachtst gezegd – halfslachtige maatregelen. De reden: tornen aan taal is nog altijd een taboe.

(5) "Niets moet", benadrukt taalwetenschapster Ingrid van Alphen, die deel uitmaakt van het taalteam. Politie-
65 man (grammaticaal mannelijk) en politieagente (grammaticaal vrouwelijk) 'mogen' dus gewoon
70 blijven, maar ze kunnen aangevuld worden met bijvoorbeeld het woord 'politiepersoon', dat als een genderoverkoepelende term wordt gekarakteriseerd. Nu word ik nogal moe van
75 woorden als 'genderbewust', laat staan 'genderoverkoepelend'. Dat soort geföhnde woorden hebben iets betweterigs; alsof ze de taalgebruiker wijzen op wat ze eigenlijk hoort te
80 vinden, hoe ze zich hoort te gedragen. Ik snap dan ook de irritatie over wat sommigen zullen ervaren als oppervlakkig taalgeneuzel.

(6) En toch. Niemand leeft zonder
85 taal. Taal is geen bijzaak, maar noodzaak. Taal is een machtig,

overkoepelend systeem waar we allemaal mee leven. De taal die we dagelijks bezigen, is een weerspiegeling van hoe we in de wereld staan en als die spiegel niet langer de werkelijkheid weergeeft, is er iets goed mis. Als onze taal de gelijkwaardigheid tussen vrouwen en mannen niet in zich bergt – dezelfde taal waar we in onderhandelen en overtuigen, bekvechten en liefkozen – loont het de moeite om daar, ondanks de onvermijdelijke neuzelwoorden, zorgvuldig naar te kijken. Niet alleen naar de taal zelf, maar ook naar de onderliggende processen die haar vormen.

(7) Taal is een organisch systeem en doorgaans wordt aangenomen dat een taal zich via haar gebruikers aanpast aan maatschappelijke ontwikkelingen. Kunstmatig de regels veranderen is volgens deze zienswijze overbodig en misschien zelfs kwalijk: taalvernieuwing gebeurt in de samenleving en zal uiteindelijk door instanties als de Taalunie worden opgepikt en overgenomen. Deze redenering loopt echter spaak en heeft geleid tot een paradox. Nieuwe regels maken onze taal niet kunstmatig; juist het *uitblijven* van die aangepaste regels zorgt voor een gekunsteld taalgebruik.

(8) Niemand wil fouten maken; we spreken en schrijven het liefst ‘zoals het hoort’, dus volgens de grammaticale regels die onze taalvrijheid beperken. Omdat we ons binnen deze grenzen bewegen en aan deze regels houden, verandert ons taalgebruik nauwelijks. Terwijl de taalinstanties wachten op veranderingen bij de gebruikers vooraleer ze de regels aanpassen. Ziedaar: een taal-impasse.

(9) Het lijkt een kip-eiprobleem, maar de weg naar een oplossing is glashelder. De regels die onze taal zouden moeten faciliteren, hebben haar decennialang gegijzeld. Die regels moeten ingrijpend op de schop.

Maar, wat doen onze taalexperts? Die hersenknarsen, bakkeleien en komen na twee jaar met adviezen en voorbeeldteksten ter inspiratie. Doeltreffende ingrepen verpak je echter niet in bubbelpastic woorden die vooral ergernis opwekken. Veranderen is uitpakken.

(10) Ergens moet de schakel om. ‘Hij’ is eeuwenlang ingeburgerd en gedoemd de norm te blijven, tenzij de Taalunie eindelijk doorzet. In het nieuwe advies worden heel wat lastige vraagstukken aangekaart en keurig omschreven, maar het antwoord van de experts blijft bij een reeks optionele, inclusieve alternatieven. De Taalunie zegt niets te kunnen voorschrijven, maar uiteindelijk is grammatica een verzameling regels die we op school hebben geleerd en die wel degelijk voorgeschreven zijn.

(11) Ergens begrijp ik de aarzeling, misschien zelfs de angst bij de beleidsmakers: taal is een gevoelig, dierbaar iets en tornen aan taal roept felle reacties op. Nou en? Een opsomming van vrijblijvende opties om haar/hem/hen tevreden te stellen, is niet langer afdoende. Laat het maar knetteren en schuren. Geen verandering zonder wrijving.

(12) Uit de huidige taal-impasse komen we alleen als de experts het aandurven om door de zure appel heen te bijten. Hak die knopen door. Stop met halfslachtige richtlijnen en kom met nieuwe, heldere regels. Maak onze taal weer eigentijds opdat we ons allemaal kunnen gaan reali-

180 seren dat topmensen ook vrouwen
zijn en dat mijnheer Van Dale

misschien wel al die tijd mevrouw
Van Dale is geweest.

Sarah Meuleman, NRC, 22 september 2022

Sarah Meuleman is journalist en auteur, onder meer van de roman Zie mij graag.

noot 1 mijnheer Van Dale: verwijzing naar de maker van het Van Dale-woordenboek

noot 2 #MeToo-revolutie: wereldwijde protestbeweging van mensen die zich massaal
uitspraken tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag, begonnen in 2017

noot 3 anachronistisch: niet meer passend in deze tijd

Deel 3

Tekst 7 Is alle rijkdom puur geluk?

(1) De sterren op het doek en in het veld, geslaagde entrepreneurs, carrièrejagers, bestsellerschrijvers en alle anderen die met succes de
5 maatschappelijke ladder hebben beklommen, kloppen zichzelf graag op de borst. Ze denken dat ze dit te danken hebben aan persoonlijke verdiensten, zoals werklust, talent,
10 intelligentie of persoonlijkheid. Of aan de combinatie van die vier.

(2) En ze voelen ook weinig voor een plan van zogenoemde limitaristen¹⁾ voor een rijkdomsgrens van bijvoorbeeld 2,2 miljoen euro. Eigenlijk zou het boek *Waarom succes een kwestie van geluk is* van gezondheidspsycholoog Huub Buijssen
15 verplichte lectuur voor hen moeten zijn. Succes op uiteenlopende terreinen als het zakenleven, de literatuur, de wetenschap en zelfs de sport is te danken aan toeval. “Hoe succesvoller iemand is, hoe meer
20 geluk deze persoon had”, aldus Buijssen, (co)auteur van 47 boeken.

(3) Wie als oplettende automobilist een ongeluk krijgt, zal dat meestal

terecht wijten aan pech. Hij of zij was
30 op het verkeerde moment op de verkeerde plaats. Maar wie toevallig op het goede moment op de goede plek is en daardoor bij Op1²⁾ aan tafel mag, denkt ten onrechte dat dit
35 te danken is aan zijn of haar eigen kwaliteiten. Als het al geluk is, dan is het toch afgedwongen geluk.

(4) Dat is een illusie. Het geluk begint al bij het milieu waarin iemand wordt
40 geboren. Aan de zeven vinkjes³⁾ van Joris Luyendijk (hoogopgeleide ouder, in Nederland geboren, man, hetero, wit, vwo en universiteit) voegt Buijssen er nog zeven toe (lengte,
45 niet-obees, uiterlijk, gezond, welbespraakt, zelfvertrouwen, algemeen beschaafd Nederlands) die het succes bepalen. Zelfs hard werken en risico's nemen zijn geen persoonlijke verdiensten, maar een gevolg
50 van mazzel. Werk hebben, en zeker leuk werk hebben, plus voldoende wilskracht daarmee iets te doen, is een combinatie van geluksfactoren
55 als genen en opvoeding.